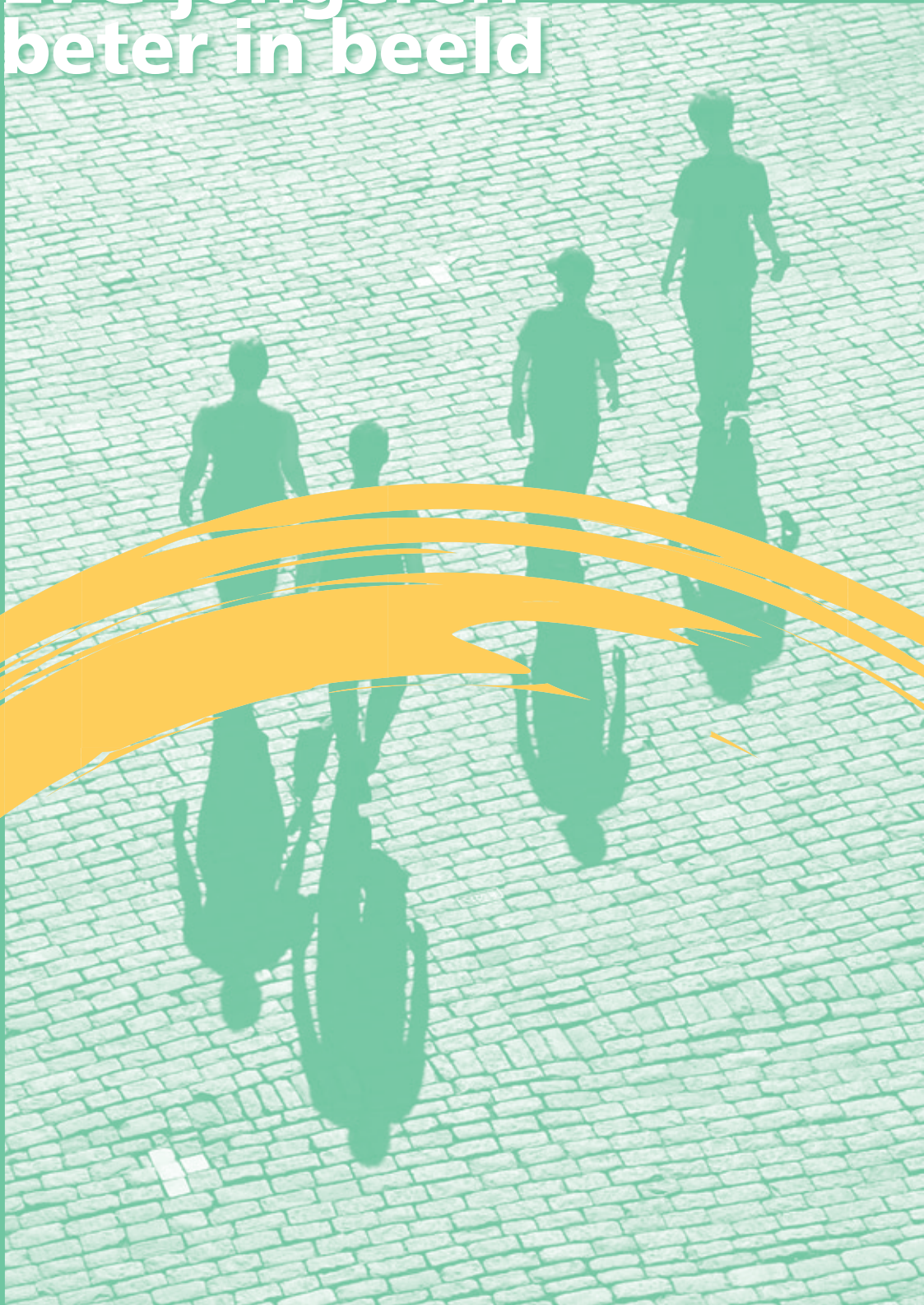

LVG-jongeren beter in beeld

LVG-jongeren beter in beeld

Colofon:

LVG-jongeren beter in beeld

© 2009, Vilans, Utrecht

Tekst

Jolien Bodde

Branko Hagen

Tekstadviezen

Lex Boezeman, Utrecht, www.boezeman.com

Ontwerp

Advies in Communicatie, www.a-ic.nl

Druk

Dekkers

Uitgave VOBC LVG, Utrecht.

Deze publicatie is tot stand gekomen door de gezamenlijke financiële bijdrage van Pluryn, Koraal Groep en Kwadrant/ 's Heeren Loo.

Inhoud

	Meer aandacht voor LVG-jongeren	5
	Complexe problematiek	5
	Betere afstemming	5
	Kennisplatform	5
	Doel van dit rapport	5
	Leeswijzer	6
1	De doelgroep LVG; wie, wat en hoeveel	7
	Indicatiecriteria AWBZ	7
	IQ-score 50 tot 85	7
	Beperkt sociaal aanpassingsvermogen	7
	Leerproblemen	8
	Psychiatrische stoornissen	8
	Medisch-organische problemen	8
	Problemen in gezin en sociale context	8
	Gedragsproblemen	8
	Noodzaak van blijvende ondersteuning	9
	Aantallen en ontwikkelingen	9
2	LVG-jongeren naar Werk en Inkomen	11
	De LVG-jongere en de sociale zekerheid	11
	De LVG-jongere en re-integratie	13
	De LVG-jongere en de vrije arbeidsmarkt	15
	De LVG-jongere en de Wet Sociale Werkvoorziening	15
3	Maatschappelijke participatie en werk	19
	Ondersteuning en participatie	19
	Ondersteuning en transitie	19
	Op weg naar werk	20
	Werk en ondersteuning	21
4	Aanbevelingen	23
	Bijlage 1: Lijst van gesproken personen	25
	Bijlage 2: Gebruikte literatuur	26

Meer aandacht voor LVG-jongeren

Dit rapport gaat over jongeren met een licht verstandelijke beperking (LVG-jongeren) en de ondersteuning bij hun re-integratie. Er zijn verschillende redenen om hier juist op dit moment speciale aandacht voor te vragen. Op de eerste plaats neemt de ondersteuningsbehoefte van de groep LVG-jongeren toe. We zien dit terug in de AWBZ-cijfers, maar ook UWV constateert een toename van deze groep. Het lijkt er sterk op dat deze groep het moeilijker heeft zich te handhaven in onze samenleving.

Bovendien komt het steeds vaker voor dat LVG-jongeren niet op school zitten of werken, maar in detentie verblijven of tot de categorie zwerfjongeren behoren. Dit duidt er op dat deze jongeren niet de juiste steun krijgen op het juiste moment.

Complexe problematiek

De LVG-jongere onderscheidt zich van vele andere jongeren door de complexiteit van hun problematiek. Het is heel lastig om hen te herkennen en beoordelen, waardoor het aanbieden van een passende oplossing ook niet zo eenvoudig is. We weten uit de individuele geschiedenissen van LVG-jongeren dat erkende organisaties, zoals bijvoorbeeld de jeugdzorg, de problematiek van deze groep niet goed in kunnen schatten. Dat kan tot onnodig ernstige schade voor de persoon en de samenleving leiden.

Betere afstemming

Er zijn diverse organisaties die te maken hebben met LVG-jongeren: scholen, zorginstellingen en instanties voor werk en inkomen. Op dit moment is er nog te weinig afstemming tussen al die organisaties. Niet alleen op het terrein van beoordeling en indicatiestelling van deze groep, maar ook als het gaat om goede ondersteuning. Die afstemming kan en moet beter. Dit geldt zeker voor de relatie tussen de LVG-zorg en de sector van werk en inkomen. Het is belangrijk dat deze organisaties in goed overleg gezamenlijk opereren voor een groep met zeer complexe problematiek en langdurige ondersteuningsbehoefte.

Wij merken hierbij wel op dat er her en der al heel wat gebeurt. In toenemende mate zien we intensievere vormen van samenwerking op het niveau van individuele jongeren met LVG-problematiek. Maar soepel verloopt die samenwerking nog niet altijd, mede omdat er onvoldoende gezamenlijke kennis is over de problematiek van de jongeren. De samenwerking wordt bovendien bemoeilijkt doordat er geen samenhangend beleid is.

Kennisplatform

De VOBC LVG, het samenwerkingsverband van de Vereniging Orthopedagogische Behandelcentra en de stichting Landelijk Kenniscentrum LVG wil graag bijdragen aan een betere, gezamenlijke en sluitende aanpak voor de LVG-jongeren. In hun visie is maatschappelijke deelname door arbeid voor LVG-jongeren van essentieel belang.

Het Landelijk Kenniscentrum LVG opereert daarbij als platform voor het verzamelen en verspreiden van kennis over de doelgroep en de te hanteren begeleidingsmethodieken. Het kenniscentrum onderhoudt intensief contact met universiteiten en hogescholen om de kennis van de doelgroep te kunnen vertalen naar hun ondersteuning, begeleiding en behandeling. Het kenniscentrum is direct betrokken geweest bij de uitwerking van de criteria die gelden voor toegang naar AWBZ-zorg en ondersteunt de Jeugdzorg bij het beter herkennen van de LVG-doelgroep.

Doel van dit rapport

Het Landelijk Kenniscentrum LVG heeft Vilans Werk en Handicap gevraagd een rapport te schrijven om de LVG-jongere beter te profileren. Dit rapport heeft daarmee tot doel om de diverse bij LVG-jongeren betrokken organisaties te stimuleren om meer en beter samen te werken in het belang van een verbeterde arbeidsdeelname van die jongeren.

Dit rapport is gebaseerd op gesprekken met experts van het kenniscentrum en bestudering van relevante documenten en andere bronnen. Tevens hebben we gesprekken gevoerd met diverse UWV- en CWI-medewerkers (zie bijlage 1).

Leeswijzer

Allereerst gaan we in op de LVG-doelgroep zoals die vanuit de zorg en de praktijk van de orthopedagogische behandelcentra bekend is (hoofdstuk 1).

Vervolgens geven we in hoofdstuk 2 een beeld van de wijze waarop deze jongeren worden beoordeeld en ondersteund door het veld van werk en inkomen.

Daarna beschouwen we de re-integratie van de doelgroep vanuit het perspectief van levensloop en maatschappelijke participatie. Langs deze weg kunnen we de verantwoordelijkheid voor de steun vanuit de organisaties in de sociale zekerheid beter in een context plaatsen van de langdurige steun aan de LVG-doelgroep (hoofdstuk 3).

In hoofdstuk 4 tenslotte doen we op basis van het voorgaande een aantal aanbevelingen.

1 De doelgroep LVG; wie, wat en hoeveel

Indicatiecriteria AWBZ

In de afgelopen jaren is in het kader van de AWBZ-zorg veelvuldig gesproken over de doelgroep LVG-jeugd. Het ministerie van VWS streeft daarbij naar eenduidige indicatiecriteria voor de toegang tot AWBZ-zorg. Het Landelijk Kenniscentrum LVG heeft hiervoor een rapport opgesteld over de specifieke kenmerken van de LVG-problematiek. Dit rapport heeft als basis gefungeerd voor de indicatiecriteria die het ministerie in 2007 heeft vastgesteld. In kort bestek gaat het om een groep jeugdigen die gekenmerkt wordt door een meervoudige problematiek:

- IQ-score tussen de 50 en 85;
- beperkt sociaal aanpassingsvermogen;
- bijkomende problematiek, zoals leerproblemen, een psychiatrische stoornis, medisch-organische problemen en/of problemen in het gezin en sociale omstandigheden.

Deze jeugdigen hebben te kampen met ernstige gedragsproblemen en als gevolg daarvan hebben zij langdurige of chronische behoefte aan ondersteuning.

Als een jongere aan deze criteria beantwoord kan een indicatie gegeven worden voor AWBZ-zorg, zoals behandeling en begeleiding door de orthopedagogische behandelcentra (OBC).

Hieronder nemen we de afzonderlijke criteria op de belangrijkste punten door.

IQ-score 50 tot 85

De LVG-groep met meervoudige problematiek is onderdeel van een veel grotere groep mensen die qua IQ-score op hetzelfde niveau uitkomen, maar niet in dezelfde mate problemen hebben om zich te handhaven. In Nederland zijn er ongeveer 440.000 jongeren van 5 tot 18 jaar die een IQ-score hebben tussen 50 en 85, wat overeenkomt met bijna 15% van de Nederlandse jeugd.

Via de DSM-IV wordt aangegeven dat een IQ-score tot 70 betekent dat er sprake is van een verstandelijke handicap. Voor de groep met een IQ-score van rond de 70 en lager geldt per definitie een beperkte zelfredzaamheid. Zij hebben recht op AWBZ-gefinancierde gehandicaptenzorg.

De groep met een IQ-score van 70 tot 85 wordt zwakbegaafd genoemd. Van deze laatste groep redt een groot deel zichzelf redelijk tot goed. Er kunnen zich leerproblemen voordoen, maar vaak kunnen die worden opgelost door het onderwijs praktisch te houden. Toch zien we dat een deel van deze groep wel in de problemen komt door de combinatie van hun beperking met andere problemen. In die combinatie van deze problemen is sociaal aanpassingsvermogen een zeer bepalende factor en is orthopedagogische behandeling en begeleiding noodzakelijk.

Omdat een IQ-score van 70 tot 85 niet altijd leidt tot problemen, is afgesproken dat bij de indicatiestelling van de AWBZ-zorg deze range van IQ-scores wordt opgevat als een signaal dat er sprake is van een licht verstandelijke beperking en dat nader onderzoek naar andere kenmerken, met name het sociaal aanpassingsvermogen moet leiden tot een definitieve beoordeling.

Beperkt sociaal aanpassingsvermogen

De LVG-jongere heeft een beperkt sociaal aanpassingsvermogen. De DSM-IV kenschetst dit beperkt sociaal aanpassingsvermogen als volgt: 'Gelijktijdig aanwezige tekorten in of beperkingen van het huidige aanpassingsgedrag (dat wil zeggen of betrokkene er in slaagt te voldoen aan de standaarden die bij zijn of haar leeftijd verwacht kunnen worden binnen haar culturele achtergrond) op ten minste twee van de volgende terreinen: communicatie, zelfverzorging, zelfstandig kunnen wonen, sociale en relationele vaardigheden, gebruik maken van gemeenschapsvoorzieningen, zelfstandig beslissingen nemen, functionele intellectuele vaardigheden, werk, ontspanning, gezondheid en veiligheid.'

In het dagelijks leven kunnen we de LVG-jongere herkennen aan het feit dat hij het uiterst moeilijk heeft om zich in diverse sociale situaties te redden. Hij beschikt niet over het vermogen om goed met anderen in sociale situaties om te gaan. Hij begrijpt anderen verkeerd, schat reacties van anderen niet goed in. Hij vindt het uitermate lastig om te functioneren op een grote school bijvoorbeeld; dat is een omgeving waar hij zich niet goed in kan handhaven. Dat brengt hem in problemen en dat maakt dat hij gefrustreerd wordt, wat zich uit in ernstige gedragsproblemen. Hieruit volgt dat hij is aangewezen op een aangepaste omgeving en steun nodig heeft om zich wel te kunnen handhaven.

Leerproblemen

Vooraf voor de groep met een IQ-score boven de 70 zijn de leerproblemen niet altijd zo direct merkbaar. Vanaf groep 3 in de basisschool worden schoolse vaardigheden steeds belangrijker. Vanaf dat moment zullen LVG-kinderen leerproblemen vertonen die er vaak toe leiden dat verwijzing naar speciaal onderwijs plaatsvindt.

Bij de overgang naar het voortgezet onderwijs doen zich opnieuw problemen voor, zoals grootschalig VMBO-onderwijs en onvoldoende aansluiting met het Praktijkonderwijs. De jongere moet meer leren uit boeken en zelfstandig kunnen werken. De leerstof is meer gericht op abstract kunnen denken en begrijpen. LVG-jongeren lopen hier tegen hun eigen grenzen aan. We zien dat de scholen bij LVG-jongeren constateren dat de leerontwikkeling vroegtijdig stagneert; ze zijn vaak vroeg uitgeleerd.

Psychiatrische stoornissen

Mensen met een verstandelijke beperking hebben vergeleken met anderen een drie tot vier maal zo grote kans op een psychiatrische stoornis. LVG-jongeren hebben bij hun verstandelijke beperking vaak te maken met ADHD, autisme, depressieve en angststoornissen, persoonlijkheidsstoornissen en antisociaal gedrag. Deze meervoudige problematiek wordt vaak te laat onderkend. Dit kan ertoe leiden dat geen of onvoldoende behandeling wordt geboden. De beschikbare behandeling gaat meestal te veel uit van zelfreflectie, waartoe LVG-jongeren meestal niet in staat zijn.

Medisch-organische problemen

Uit onderzoek blijkt dat bij LVG-kinderen relatief meer sprake is van specifieke medisch-organische aandoeningen. Deze aandoeningen vormen op hun beurt weer een belangrijke aanleiding tot de ontwikkelingen van gedragsproblemen. Kennis op dit gebied is in de praktijk beperkt beschikbaar binnen de kring van Artsen Verstandelijk Gehandicapten (AVG) en de voorzieningen voor mensen met een verstandelijke beperking.

Problemen in gezin en sociale context

De ernst van de LVG-problematiek wordt in hoge mate bepaald door de sociale context. LVG-jongeren komen uit gezinnen met zwakke sociaal-economische positie, gekenmerkt door bijvoorbeeld verslaving, financiële problemen, mishandeling en misbruik, psychiatrische problematiek. Naar inschatting van het Landelijk Kenniscentrum LVG groeit 30% van deze jongeren op in een gezin waar de ouders zelf tot de LVG-groep behoren.

De relatief zwakke maatschappelijke positie van deze groep en hun ouders leidt er toe dat de jongeren op individueel niveau weinig weerbaar zijn en slecht zicht hebben op keuzes in hun bestaan. Wie neemt het voor hen op als het niet goed gaat op school? Wie zorgt er voor dat er voor hen goede begeleiding wordt ingekocht in het traject naar werk? Voor het maken van goede keuzes hebben zij steun nodig van derden.

Gedragsproblemen

De LVG-jongere heeft te kampen met ernstige gedragsproblemen. Dit kan het gevolg zijn van de frustraties die voortkomen uit het achterblijven op school (leerproblemen), niet mee kunnen doen met de leeftijdsgenoten (beperkt sociaal aanpassingsvermogen) of problemen in het gezin (mishandeling, geen aandacht). Gedragsproblemen kunnen ook het gevolg zijn van psychiatrische problemen, zoals ADHD en stoornissen in het autistische spectrum.

Vaak zijn de problemen zo ernstig dat de LVG-jongere de omgeving ernstig verstoort en niet in een reguliere setting te handhaven is.

Een van de typerende vormen van gedrag is dat de LVG-jongeren vaak zorgmijndend zijn. Ze hebben sterk de neiging om te ontkennen dat zij beperkingen hebben. Dit ligt soms aan zelfoverschatting, maar sommigen zijn zich erg bewust van hun verminderde mogelijkheden. Zij willen echter niet onderdoen voor anderen en weigeren daarom ondersteuning. Dit heeft als gevolg dat zij vaak opnieuw in de problemen komen en daar weer gefrustreerd door raken. Deze neerwaartse spiraal leidt vervolgens weer tot onhandelbaar gedrag.

Noodzaak van blijvende ondersteuning

De jongere met LVG-problematiek die bij een orthopedagogisch behandelcentrum terecht komt, is al meerdere malen ernstig uit zijn evenwicht geraakt. Via de behandeling en steun van een orthopedagogisch behandelcentrum is dat te herstellen, maar de situatie is en blijft wankel.

Het is raadzaam er van uit te gaan dat de steun langdurend is, zo niet chronisch. Ook al gaat het een tijd goed, dan nog bestaat altijd het risico dat het evenwicht verstoord raakt. Als dat het geval is, moet er snel en adequaat ondersteuning geboden kunnen worden om terugval en escalatie te voorkomen.

Een groot deel van de LVG-jongeren met meervoudige problematiek doet om deze reden een beroep op begeleid wonen in de gehandicaptenzorg.

Aantallen en ontwikkelingen

In 2006 zijn ongeveer 10.000 indicaties afgegeven voor behandeling bij een orthopedagogisch behandelcentrum naast 20.000 indicaties voor andere AWBZ-functies.

Er is sprake van een toename van de geïndiceerde groep, maar die groei lijkt zich ook voor te doen bij voorzieningen in andere sectoren. Bij de verklaring van groeicijfers in het speciaal onderwijs, de TOG en de Wajong wordt ook deze groep als een belangrijk deel van die groei gezien. Overigens zijn hier weinig harde cijfers over terug te vinden.

Ook is het niet goed bekend hoe het toenemend beroep op die regelingen is te verklaren. Goed onderzoek ontbreekt hierover. De toename zou verklaard kunnen worden door de hogere eisen die de samenleving stelt aan deelname, de geringe steun vanuit de eigen sociale omgeving en de ontwikkeling van een beter diagnose-instrumentarium.

De deskundigen uit de LVG-sector zien vooral een duidelijke relatie met de maatschappelijke ontwikkelingen, die zich uiten in individualisering, hoge prestatienormen, multi-inzetbaarheid. Een LVG-jongere loopt dan eerder tegen zijn grenzen aan.

Het is niet waarschijnlijk dat de toename van de groei het gevolg is van een toename van personen met een lagere intelligentie.

Een andere tendens is dat de LVG-jongeren vaker in Justitiële Jeugd Inrichtingen (JJI's) verblijven. Volgens het Landelijk Kenniscentrum LVG hoort ongeveer 25% van de jeugdigen binnen deze inrichtingen tot de LVG-doelgroep. Verder voldoet zeker 25% van de zwerfjongeren aan de criteria van de LVG-doelgroep. Dit onderstreept nog eens het maatschappelijke belang om te zorgen voor een adequate begeleiding van deze doelgroep. Een LVG-jongere met een justitieel verleden of een zwerfcarrière zal over het algemeen nog moeilijker aansluiting kunnen vinden bij de samenleving.

2 LVG-jongeren naar Werk en Inkomen

De LVG-jongere en de sociale zekerheid

In de Nederlandse sociale zekerheid zijn werk en inkomen zeer met elkaar verweven. De verantwoordelijkheid voor ondersteuning naar werk is gekoppeld aan de verantwoordelijkheid om een inkomen te verschaffen. Bij LVG-jongeren die bekend zijn (geweest) bij een OBC is dat in de meeste gevallen het UWV. LVG-jongeren ontvangen een Wajong-uitkering, omdat zij vanwege hun ziekte of gebrek onvoldoende mogelijkheden hebben om via regulier werk voldoende eigen inkomsten te verwerven op het niveau van het wettelijk minimumloon.

Wanneer de jongere werk zoekt en een bijstandsuitkering ontvangt, zal de gemeente zorg dragen voor de uitkering en voor een traject naar werk. Op het moment dat een Wajong'er geïndiceerd is voor de WSW, ligt de verantwoordelijkheid voor een werkplek in het kader van de WSW bij de gemeente. In de praktijk is dat meestal de organisatie die met de uitvoering van de sociale werkvoorziening is belast.

Wajong en de LVG-groep

In 2007 telde Nederland ongeveer 167.000 Wajong'ers (UWV Jaarverslag 2007). Het aandeel LVG-jongeren is niet duidelijk, omdat zij niet als aparte groep worden geregistreerd. We weten wel dat het merendeel van de Wajong-groep psychische problemen kent in de sfeer van ernstige psychische, psychiatrische en/of verstandelijke problematiek. UWV geeft meestal zelf aan dat ongeveer de helft van die groep een verstandelijke beperking heeft; het is niet duidelijk hoeveel LVG-jongeren hieronder vallen. Bovendien zou het heel goed kunnen zijn dat een deel van de LVG-jongeren onder een andere stoornis wordt geregistreerd, bijvoorbeeld een psychiatrische stoornis.

De instroom in de Wajong stijgt op dit moment. Ten opzichte van 2002 is de instroom in 2006 met 40% gestegen en het Wajong-bestand met 15% gegroeid (UWV Kwartaal Verkenning 2006-IV). De toename van de instroom naar de Wajong zit in ieder geval in de categorie 'psychisch' (bijna 85% van de instroom). Op basis van dossieronderzoek in drie regio's naar de instroomgroep over een aantal jaren (2002-2006) is een duidelijker indeling gemaakt van de groep die is ingestroomd (kenniscahier UWV, 2008). UWV onderscheidt in dit onderzoek een indeling naar zwaarte van de verstandelijke beperking. Reden hiervoor is dat er grote verschillen bestaan in de mate waarin een verstandelijke beperking invloed heeft op de arbeidscapaciteit.

Voor de doelgroep LVG is van belang dat UWV een onderscheid maakt tussen licht en zeer licht verstandelijke beperkingen.

Onder een **licht verstandelijke beperking** verstaat UWV: 'mensen met een lichte verstandelijke beperking kunnen zich meestal redelijk uitdrukken en kunnen in veel gevallen lezen en met geld omgaan. Zij kunnen zich vrij zelfstandig in de samenleving bewegen en zij kunnen redelijk goed leren om voor zichzelf te zorgen'.

Onder **zeer licht verstandelijke beperking**: 'mensen met een zeer lichte verstandelijke beperking kunnen zich meestal goed uitdrukken in gesproken en (eenvoudige) geschreven taal. Zij hebben begrip van de waarde van geld. Zij kunnen voor zichzelf zorgen. Zij kunnen zich in een veilige omgeving handhaven en aan activiteiten deelnemen. Zij hebben bij complexe administratieve en complexere sociale situaties ondersteuning nodig. Vaak zijn er meer beperkingen door bijkomende gedrag- en psychiatrische stoornissen'.

UWV heeft de personen uit de dossierstudie gecodeerd naar de nieuwe indeling van de mate van een verstandelijke beperking. UWV komt tot de conclusie dat de instroom over de laatste jaren voor licht verstandelijke beperking 15,9% en voor zeer licht verstandelijke beperking 10% bedraagt.

Een groot deel (ruim een derde) van de instroom die via het dossieronderzoek is onderzocht, komt voort uit nieuwe aanvragers die het speciaal onderwijs volgen of hebben gevolgd, of ze hebben via de leergebonden

financiering (het rugzakje) regulier onderwijs gevolgd. Er is een toename waar te nemen in het speciaal of aangepast regulier onderwijs en die toename is merkbaar bij de Wajong-toekenningen. Zeer waarschijnlijk komt die toename voor een deel voor rekening van de groep LVG-jongeren. Die aanwijzingen komen ook voort uit verschillende onderzoeken (onder meer TNO, Toename gebruik regelingen voor jongeren met een gezondheidbeperking, maart 2007).

Een aanzienlijk deel van de groei, een kwart, van de Wajong komt voort uit overheveling vanuit de WWB-bestanden (WWB is een bijstandsuitkering, verzorgd door de gemeente). Hier blijken ook jongeren bij te zitten met een verstandelijke beperking (19% van die gemeentelijke instroom), maar die is in dat onderzoek nog niet verder uitgesplitst naar ernst (Kenniscahier UWV, 2008). Het is waarschijnlijk dat het hier om jongeren gaat met LVG-problematiek.

Uit het kenniscahier van 2008 blijkt dat 37% van de groep met als eerste diagnose verstandelijk beperking een tweede diagnose heeft. Er zijn geen verdere uitsplitsingen gemaakt, zoals een verdeling van het percentage met een tweede diagnose naar de verschillende zwaartecategorieën van mensen met een verstandelijke beperking. We zien dat 24% van de groep met als eerste diagnose een autistische stoornis tevens een verstandelijke beperking heeft. Dit geldt tevens voor 21% van de groep met een ontwikkelingsstoornis.

De arbeidsongeschiktheid wordt beoordeeld op twee hoofdelementen. De verzekeringsarts gaat na of er beperkingen bestaan die een medische achtergrond hebben (ziekte of gebrek). Vervolgens beoordeelt men of iemand in staat is tot het verrichten van werk op de vrije arbeidsmarkt.

Onderzoek verzekeringsarts

De diagnose (mate van) verstandelijke beperking wordt gesteld op basis van het niveau van de intelligentie, het persoonlijk en sociaal functioneren en de ondersteuningsmogelijkheden. Bijkomend is voorwaarde dat het beeld afwijkend is van leeftijdsgenoten en vóór het 18^e jaar aanwezig is.

De intelligentie betreft de verstandelijke functies zoals logisch denken, abstract denken, problemen oplossen. De intelligentie wordt gemeten in testen en leidt tot de classificering van de verstandelijke beperking. Het is de belangrijkste bouwsteen om te komen tot de diagnose van de verstandelijke beperking.

Het persoonlijk en sociaal functioneren heeft betrekking op de adaptieve vaardigheden. Dit zijn de vaardigheden die nodig zijn om zich in het dagelijks leven zelfstandig te redden. Dat betreft vooral de vaardigheden op het gebied van de zelfredzaamheid, de maatschappelijke redzaamheid en op het gebied van taal en cijfers.

De mate waarin iemand van begeleiding kan profiteren is van invloed op het persoonlijk en sociaal functioneren: iemand met dezelfde beperkte verstandelijke vermogens functioneert beter als hij uit een gunstig opvoedingsklimaat komt dan wanneer hij opgegroeid is in een weinig ondersteunende omgeving.

De verzekeringsarts legt de belastbaarheid vast in de Functiemogelijkhedenlijst (FML). Volledige arbeidsongeschiktheid op medische gronden is alleen mogelijk na hantering van het protocol 'Geen Duurzaam Benutbare Mogelijkheden'. Dan is de belastbaarheid als gevolg van ziekte of gebrek zo gering dat er geen arbeidsmogelijkheden zijn. Het kan zijn dat de verzekeringsarts oordeelt dat de jongere tijdelijk volledig arbeidsongeschikt is, bijvoorbeeld omdat hij verwacht dat behandeling ertoe leidt dat de arbeidsgeschiktheid nog zal toenemen. Er moet in ieder geval sprake zijn van duurzame arbeidsongeschiktheid. Bij de Wajong geldt hiervoor een periode van een jaar.

Sinds enige tijd hanteert UWV een nieuwe CAS-indeling (Classificering Arbo en Verzekeringsarts), waarbij onderscheid gemaakt wordt tussen vier gradaties in zwaarte van de verstandelijke beperking:

- ernstige verstandelijke beperking;
- matige verstandelijke beperking;
- licht verstandelijke beperking;
- zeer licht verstandelijke beperking.

De LVG-jongeren worden ingedeeld in de categorie van licht en zeer licht verstandelijke beperkingen.

UWV geeft aan dat bijkomende problematiek moet worden onderkend en volgt daarin AAMR (*American Association on Mental Retardation*). Dit betekent onder meer dat:

- de beperking in functioneren wordt vergeleken met wat voor een persoon van dezelfde leeftijd uit dezelfde context gebruikelijk is;
- bij de beoordeling rekening is gehouden met de invloed van culturele en taalkundige aspecten, beperkingen in de communicatie, zintuiglijke en motorische beperkingen, alsmede gedragsaspecten;
- de verstandelijk beperkte persoon ook sterke kanten heeft;
- de beschrijving van de beperkingen tot doel moet hebben de ondersteuningsbehoefte in kaart te brengen;
- als gevolg van langdurig aangeboden passende ondersteuning het niveau van functioneren in het algemeen zal verbeteren.

De beoordeling door verzekeringsartsen vindt plaats op basis van eerdere onderzoeken, verslagen over het functioneren van ouders en/of onderwijsinstelling en aan de hand van de levensverloop tot het moment van beoordeling. UWV kan ook intelligentieonderzoek laten uitvoeren.

UWV geeft aan dat zij, net als bij een aantal andere indicatiestellingen op het terrein van zorg, wonen en onderwijs, ook uitgaat van de indeling zeer licht verstandelijk beperkingen (70-75 tot 85). Maar dan alleen indien er sprake is van gedrags- of psychiatrische stoornissen. UWV sluit zich hiermee aan op de veranderde inzichten dat louter een IQ-meting onvoldoende is om een diagnose te stellen.

Verzekeringsartsen zien veel meer dan voorheen het belang in van een degelijke beoordeling omdat deze jongeren langer en intensiever door UWV worden begeleid en medische vraagstellingen op een later moment vaker worden voorgelegd. Het dossier moet hier een goede basis voor zijn.

Arbeidsdeskundig onderzoek

Het tweede hoofdelement in de beoordeling van de arbeids(on)geschiktheid bestaat uit een arbeidsdeskundig onderzoek. Op basis van de beschreven belastbaarheid van de beoordeelde onderzoekt de arbeidsdeskundige de verdien capaciteit van de jongere. Hij gaat na of de jongere in staat is minimaal 75% van het wettelijke minimumloon te verdienen via gangbare arbeid. Gangbaar werk betekent hier betaald werk zoals dat op de arbeidsmarkt bestaat. Dat wil zeggen dat er wordt uitgegaan van werk zoals werkgevers dat aanbieden, zonder individuele aanpassingen om het werk geschikt te maken.

De arbeidsdeskundige gaat dan na of er functies zijn waar de betrokkene zelfstandig voor moet kunnen handelen, onder druk kan werken, om kan gaan met onvoorspelbare werksituaties, het handelingstempo aan kan, of de persoon met conflicten om kan gaan en in staat is met anderen samen te werken.

Indien UWV in haar verzameling van bestaande functies geen of onvoldoende 'geschikte' functies kan vinden, wordt de jongere volledig arbeidsongeschikt bevonden. De beoordelingssystematiek leidt ertoe dat de verzekeringsarts al in een vroeg stadium de arbeidsongeschiktheid bepaalt. Vertaald naar LVG-jongeren betekent dit dat er in Nederland nauwelijks functies zijn waar deze jongeren in kunnen werken.

De LVG-jongere en re-integratie

Bij voorkeur werken ook mensen met LVG-problematiek in regulier werk. De meeste van hen zijn Wajong-gerechtigde. Die beoordeling betekent niet dat werken onmogelijk is. Er zijn wel mogelijkheden, maar daarvoor zijn diverse maatregelen noodzakelijk om de LVG-jongere met een werkplek bij een werkgever te kunnen matchen.

Er zijn op dit moment nog geen duidelijke cijfers beschikbaar, zodat we alleen nog maar via het eerder aangehaalde dossieronderzoek (Kenniscahier UWV, 2008) een beeld kunnen krijgen over groep mensen met een (zeer) licht verstandelijke beperking. UWV dicht de volgende participatiemogelijkheden toe aan deze groepen. We beperken ons hier tot werken op de betaalde arbeidsmarkt.

	Licht verstandelijke beperking	Zeer licht verstandelijke beperking
Sec	38%	57%
+autisme	35%	53%
+ontwikkelingsstoornis	26%	60%
+andere secundaire diagnose	24%	65%

Feitelijk werken jongeren met een (zeer) licht verstandelijke beperking minder vaak. Van het aantal werkende Wajongers werkt 9%. Zoals eerder gezegd is een nadere uitsplitsing naar (zeer) licht verstandelijke beperkingen niet mogelijk. De status van de personen uit het dossieronderzoek laat zien dat van de mensen met een verstandelijke beperking 23% betaald werkt. Het percentage licht verstandelijke beperkingen binnen de groep verstandelijk gehandicapten bedraagt 26% en de groep met zeer licht verstandelijke beperkingen ligt op 40%. Op het moment van het dossieronderzoek wordt 9 respectievelijk 8% begeleid naar betaald werk op de vrije arbeidsmarkt.

Voorwaarden voor re-integratie

De arbeidsdeskundigen-jonggehandicapten richten zich specifiek op Wajong'ers. Zij zijn in hoge mate bepalend voor het inzetten van een re-integratietraject om werk te vinden. Wanneer dat is geslaagd, wordt de jobcoach ingezet voor verdere ondersteuning op de werkplek om het werk te behouden. De arbeidsdeskundigen stellen een re-integratievisie op waarin de arbeidsmogelijkheden en knelpunten van de betrokken LVG-jongere worden vastgelegd. Er lijken verschillen te zijn in de beoordeling van de arbeidsmogelijkheden van de LVG-groep door deze deskundigen. Dit blijkt uit gesprekken met enkelen van hen, maar dit is ook de ervaring van mensen uit de LVG-sector en de Vangrailorganisaties (Vangrail is een specifiek op de LVG-doelgroep gericht re-integratieproject, Vilans, 2007). En als gevolg daarvan wordt ook verschillend aangekeken tegen de voorwaarden om tot een goed re-integratieresultaat te komen. Zo is niet altijd voor alle arbeidsdeskundigen duidelijk of een aanmelding van een jongere voor het Vangrailproject juist is of dat de begeleiding via een andere aanbieder ook op zijn plaats is.

Er lijkt wel een verband te zijn tussen de mate waarin men ervaring heeft met deze doelgroep en gerichte aanmeldingen voor Vangrail. Lijkt, omdat we geen onderzoek hebben gedaan onder de arbeidsdeskundigen/jonggehandicapten. Maar de arbeidsdeskundigen die meer contact hebben met de LVG-sector of de organisaties die het Vangrailproject uitvoeren, zien vaker de noodzaak in van een gespecialiseerde benadering en begeleiding van deze groep. Zij zijn van mening dat arbeidsdeskundigen ook meer kennis zouden moeten verwerven over deze complexe groep, bijvoorbeeld via een apart opleidingsaanbod. Hierbij willen zij ook meer inzicht krijgen op de methode van begeleiden die voor deze groep het meest geschikt is.

Tot slot geven arbeidsdeskundigen aan dat zij de arbeidsmarktpositie van deze groep erg lastig vinden, omdat de eisen die aan werknemers worden gesteld niet aansluiten bij wat ze daadwerkelijk kunnen.

Wettelijk kader re-integratie van Wajong'ers

UWV ondersteunt jongeren met een beperking naar werk. In ieder geval wanneer de jongere een Wajong'er is, maar ook al in aanvulling op school wanneer de LVG-jongere nog onder de 18 jaar is. UWV heeft over het algemeen vooral contact met scholen en ondersteunt ook plaatsingen die de scholen (vaak via stages) realiseren. Lukt het niet om de brug te slaan van school naar werk, dan kan UWV re-integratiediensten inkopen bij partijen die zij via aanbesteding heeft geselecteerd. Alternatief voor het inkopen via aanbesteding is de Individuele Re-integratie Overeenkomst (IRO). Voor nieuwe doelgroepen of nieuwe methodieken kan via de zogenoemde vrije ruimte een contract worden gesloten voor een bepaalde periode.

Onlangs zijn afspraken gemaakt om gespecialiseerde re-integratiebedrijven in te schakelen die zijn aangesloten bij de brancheorganisatie BoaBorea (G-krachten).

Re-integratiebeleid UWV en de LVG-doelgroep

UWV heeft drie jaar geleden besloten een project in de vrije ruimte mogelijk te maken voor de LVG-doelgroep, het Vangrailproject. Dit is een landelijk project bedoeld voor LVG-jongeren die in behandeling zijn (geweest) in een orthopedagogische behandelcentrum.

UWV heeft geen specifieke LVG-doelgroep aanbesteed. Zonder het contract via de vrije ruimte zou UWV LVG-jongeren niet kunnen aanmelden, tenzij er gebruik wordt gemaakt van andere contracten voor andere doelgroepen (waar die contracten eigenlijk niet voor zijn bedoeld). Dit kan er bij voorbeeld toe leiden dat de begeleiding via een andere methodiek of prijs moet worden vormgegeven die niet past bij de begeleidingsnoodzaak van de LVG-jongere. Of via de inzet van een IRO, maar dit instrument is strikt genomen niet bedoeld voor het aanmelden van werkzoekenden omdat de IRO uitgaat van werkzoekenden die zelf beslissen.

De LVG-jongere en de vrije arbeidsmarkt

Een belangrijke vraag is natuurlijk of en in hoeverre de arbeidsmarkt daadwerkelijk ruimte biedt om betaald werk te bieden voor LVG-jongeren. De eisen op de werkvloer zijn hoog, hoger dan voorheen. Er worden meer social skills gevraagd, veel flexibiliteit en multi-inzetbaarheid. Volgens de Wajong-beoordeling zijn die mogelijkheden beperkt en alleen mogelijk met gespecialiseerde begeleiding en veel creativiteit.

De afstand tot de arbeidsmarkt is ook groot omdat de LVG-jongere vaak werkwensen heeft die niet goed zijn te realiseren. Hij moet leren accepteren dat zijn wensen niet altijd haalbaar zijn.

Tegelijkertijd blijkt dat de LVG-jongeren zeer goed kunnen reageren op werk en dat de werkgever er dan ook een prima arbeidskracht aan heeft. Werken is heel belangrijk voor de zelfwaardering van een LVG-jongere en hij doet er vaak veel voor om te kunnen werken.

Nieuw beleid

Het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid wil meer jongeren met een beperking laten participeren in werk op de vrije arbeidsmarkt. Daarvoor is nieuw beleid vastgesteld dat we hier kort samenvatten.

Op de eerste plaats wordt de Wajong-regeling meer activerend. Dit houdt in dat jongeren alleen op hun achttiende jaar in de Wajong kunnen instromen als duidelijk is dat werken op geen enkele andere wijze mogelijk is. Zijn er volgens UWV wel re-integratiemogelijkheden voor de jongere om voor het zevenentwintigste jaar aan het werk te komen, worden zij geacht te leren of te werken. Zij ontvangen wel een uitkering als er geen andere inkomsten zijn. De uitkering wordt een werkregeling, omdat er een leerwerkplicht tegenover staat. UWV zal hen een aanbod moeten doen en weigering heeft consequenties voor de uitkering. Alle wettelijke re-integratieinstrumenten zijn van toepassing voor deze groep tot 27 jaar, zoals bijvoorbeeld de inzet van een jobcoach. Op het zevenentwintigste jaar kan een jongere, indien nodig, alsnog in aanmerking komen voor een Wajong-uitkering.

Op de tweede plaats wil het ministerie de transitie van school naar werk versterken. Veel jongeren met een beperking komen in het Voortgezet Speciaal Onderwijs terecht en de voorbereiding op werk zou vanuit die sector veel beter georganiseerd kunnen worden.

Op de derde plaats wil het kabinet een meer preventief beleid voeren. De jeugdzorg moet beter gaan functioneren en er wordt passend onderwijs ingevoerd. Dat wil zeggen dat iedere jongere het onderwijs krijgt dat bij hem past in plaats van verwijzing van regulier naar speciaal onderwijs.

De LVG-jongere en de Wet Sociale Werkvoorziening

Regulier werk wordt verkregen via verantwoordelijkheid van UWV. Als dat niet slaagt of mogelijk wordt geacht, is de Wet Sociale Werkvoorziening (WSW) een alternatief. Voor dit rapport hebben we vooral de toegang tot de WSW bekeken, die via een WSW-indicatiestelling door het CWI wordt bepaald. Via het CWI hebben we ook informatie gekregen over de passendheid van WSW-werk voor LVG-jongeren.

In het beperkte kader van dit rapport is niet gesproken met gemeenten of bedrijven die werk aanbieden in het kader van de WSW.

Wettelijk kader en indicatiestelling

De WSW is een voorziening die werk garandeert aan gehandicapten. De doelgroep die hiervoor in aanmerking komt wordt geïndiceerd voor toegang tot de WSW. Ten behoeve van de indicatiestelling voor de WSW, wordt gebruik gemaakt van een beslisschema. Met behulp van dit beslisschema wordt bepaald:

- of de aanvrager behoort tot de doelgroep;
- welke handicapcategorie van toepassing is (WSW-indeling: ernstig of matig);
- of een advies 'begeleid werken' kan worden afgegeven of niet.

Sinds 1 januari 2005 is de bevoegdheid tot indicatiestelling belegd bij het Centrum voor Werk en Inkomen (CWI). De CWI-adviseurs die zich bezighouden met het indiceren worden bij hun taak begeleid door CWI-arbeidsdeskundigen. Tevens wordt externe expertise ingehuurd bij de Arbo Unie (per 2009 is die uitvoering gegund aan Compaz) die onderzoek doet naar de arbeidsmogelijkheden. De arbeidsdeskundigen vervullen een rol van eerste lijnsexpert en de Arbo-Unie is de expert in de tweede lijn.

Bij het vaststellen of de aanvrager beperkingen heeft en welke dat zijn (lichamelijk, verstandelijk of psychisch), wordt gebruik gemaakt van gegevens die worden aangeleverd door derden, deskundigheid betrokken van derden of een combinatie van beide. Artsen, psychiaters of andere experts verrichten dossieronderzoek. Bij twijfel over of geconstateerde inconsistente informatie in de gegevens of bevindingen, kan een zogenaamd multidisciplinair onderzoek ingesteld worden.

Veelal worden gegevens aangeleverd door UWV (vanuit de arbeidsongeschiktheidsbeoordeling). Hier bestaat een landelijke overeenkomst met UWV over met afspraken over de kwaliteit en tijdigheid van het aanleveren van die informatie. In andere gevallen leveren scholen en behandelcentra gegevens aan. Soms zijn er alleen regionaal afspraken gemaakt over de aanlevering van informatie.

De indicatiestelling WSW vergt dat er een diagnose wordt vastgesteld, maar er bestaat niet een specifieke diagnosecode LVG. Het CWI hanteert de ICDH codering meegegeven (*International Classification of Impairments, Disabilities and Handicaps, World Health Organisation 1993*). Waarschijnlijk zal ook de WSW indicatie gebruik gaan maken van de ICF codering (*International Classification of Functioning, Disability and Health*). Op dit moment kan dit nog niet, omdat de ICDH-codering per wet is voorgeschreven. Volgens CWI-medewerkers wordt de LVG-doelgroep vrijwel altijd gerekend tot de doelgroep van de WSW.

Over het algemeen kan worden gesteld dat het IQ van een aanvrager in combinatie met de sociale redzaamheid de indicering voor de WSW bepaalt. Hierbij wordt geen specifieke norm gehanteerd voor de hoogte van het IQ. Een vuistregel is dat een IQ < 70 in ieder geval tot indicering leidt. Een hogere IQ-score alleen in combinatie met sociale zelfredzaamheid en/of de sociale vaardigheden.

Aantallen WSW-geïndiceerden met LVG-problematiek

Op basis van de WSW-statistiek van 2006 (WSW statistiek, Research voor Beleid) kunnen we ervan uitgaan dat 30% van de deelnemers met een WSW-dienstverband gerekend wordt tot de groep verstandelijk beperkt. Op basis van cijfers van de nieuwe WSW-geïndiceerden, zien we dat 25% van hen licht verstandelijk beperkt is. Binnen deze groep is het aandeel van de categorie 'ernstig' net iets groter dan de categorie 'matig'. Dit kan er op duiden dat de beoordeling van een licht verstandelijke beperking volgens CWI vaak gepaard gaat met relatief zware compensatiekosten. Dit is een aanwijzing dat CWI de LVG-groep herkent of in ieder geval juist beoordeelt.

Eind 2006 behoort 23% van de personen op de wachtlijst tot de groep van licht verstandelijk gehandicapten. Verder werkt 28% van de licht verstandelijk gehandicapten in het kader van Begeleid Werken (totaal zijn er eind 2006 2917 mensen die begeleid werken via de WSW).

De wachtlijst van de WSW

Gezien de gemiddelde duur van de wachtlijst, die erg lang is, zijn er oplossingen ontwikkeld die zeker ook van belang zijn voor LVG-jongeren.

Omdat er een aanzienlijk risico van uitval bestaat tussen het moment van beëindiging van de schoolcarrière en plaatsing binnen de WSW, melden de scholen de 16-jarigen al aan voor indicatiestelling. Zo kan de doorstroom van school naar werk soepeler verlopen. Deze specifieke afspraak wordt ook ondersteund door het Ministerie van Justitie.

Een zelfde soort afspraak geldt met UWV. Met behulp van re-integratiegelden worden additionele plekken binnen de Werkvoorziening gecreëerd en door UWV vergoed. Deze oplossing is alleen bedoeld ter overbrugging van de wachttijd totdat een formele plaatsing mogelijk is. Dit geldt alleen voor Wajong'ers voor wie een noodzaak bestaat om aan het werk te gaan en niet thuis te blijven zitten met als risico bijvoorbeeld het omgaan met 'verkeerde vrienden' of verlies van opgebouwde arbeidsvaardigheden.

Werken in de WSW

Via CWI-medewerkers krijgen we het beeld dat LVG-jongeren wel als doelgroep bekend zijn binnen de Sociale Werkvoorziening en worden zij er ook geplaatst.

Plaatsing van LVG-jongeren via WSW-Begeleid Werken (op de vrije arbeidsmarkt met begeleiding en subsidie) blijkt volgens de geïnterviewden in veel gevallen niet haalbaar. Er kan soms wel sprake zijn van detachering. Hierbij wordt (veelal een groepje SW-werknemers) uitgeleend aan een bedrijf waarbij het dienstverband met de Werkvoorzieningorganisatie in stand blijft.

Binnen de WSW bedraagt de tijd voor begeleiding van de werknemer maximaal 15% van de arbeidstijd. Vanwege de problematiek van de LVG-jongere ziet het CWI deze werknemers regelmatig in het kader van het ontslagadvies. Vanuit een ziekmelding wordt dan aangegeven dat de werknemer niet voldoende heeft aan de maximale begeleidingstijd. Wanneer de werknemer meer dan 15% ondersteuningstijd nodig heeft is deze te zeer beperkt voor werken in de WSW. Er kan een SW-herindicatie worden gevraagd om na te gaan of SW-indicering nog wel adequaat is.

Het is niet duidelijk hoe de doelgroep nu eigenlijk functioneert binnen de Sociale Werkvoorziening.

Uit de ervaringen met verzoeken om ontbinding van een WSW-dienstverband kunnen we wel iets opmerken. Volgens het CWI, die ontslagaanvragen van WSW-werknemers beoordeelt, is het soms lastig te bepalen of er sprake is van verwijtbaar gedrag of dat het gedrag toe te rekenen is aan de beperkingen van de werknemer. Het komt regelmatig voor dat er om deze reden een negatief ontslagadvies wordt gegeven.

Dit soort situaties kunnen heel goed van toepassing zijn op LVG-jongeren die immers vaak last hebben van gedragsproblemen. Vanuit de kennis van de LVG-groep is het wel herkenbaar dat zij het werken in een SW-bedrijf geen echte uitdaging vinden. LVG-organisaties en de Vangrailpartners beschouwen het SW-bedrijf over het algemeen als weinig geschikt om tot een duurzame en passende werkplek voor de LVG-jongere te komen. Het vrije bedrijf is volgens hen een betere omgeving voor een arbeidsplaats die toegesneden is op de problematiek van de LVG-jongere. De meer gestandaardiseerde en vaak grootschalige omgeving van het WSW werken in dit geval eerder contra-productief.

Wij wijzen er ter afsluiting van dit hoofdstuk op dat zowel UWV als het CWI bij voorkeur gebruik maakt van informatie van school of de zorg. Deze informatie komt vaak niet terecht bij de gemeente of het SW-bedrijf. Dus ook relevante informatie over de wijze waarop de LVG-jongere het beste begeleid kan worden, zal de gemeente of het SW-bedrijf zelf moeten achterhalen.

3 Maatschappelijke participatie en werk

Werk is een belangrijk middel om deel te nemen aan onze samenleving. Dat geldt nog sterker voor mensen die in hun dagelijkse leven zijn aangewezen op langdurige, permanente steun.

In toenemende mate worden de zorg en ondersteuning aan mensen met een beperking gezien vanuit het perspectief van de levensloop. Hierbij wordt extra aandacht besteed aan de transitiemomenten in die levensloop.

Zoals eerder gesteld heeft de LVG-jongere grote moeite om een goede balans voor zichzelf te vinden en te houden. Dit heeft voor een groot deel te maken met zijn beperking om zich sociaal aan te kunnen passen. Hij komt daardoor in problemen terecht zonder goed te weten waarom en zonder te weten hoe hij dat weer kan herstellen. Het is niet goed mogelijk dat vermogen te veranderen en daarom is de beschikbaarheid van langdurende ondersteuning voor hen van groot belang. De noodzaak van langdurende ondersteuning kan ook voor UWV een belangrijke reden waarom de jongere met LVG-problematiek recht heeft op een Wajong-uitkering.

LVG-jongeren hebben grote moeite met momenten van verandering in hun levensloop. De overgang van school naar werk is voor hen een onoverzichtelijk en lastig proces waarbij zij zichzelf bijvoorbeeld overschatten. Vervolgens blijken ze dan niet mee te kunnen. Zonder adequate begeleiding is het risico op mislukken alom aanwezig.

Desondanks, zo oordeelt ook UWV, beschikt de groep over de nodige arbeidsmogelijkheden en is werken heel belangrijk voor de LVG-jongere. Goede steun in die transitie is daarbij wel nodig. Steun om aan het werk te komen, om aan het werk te blijven en steun die goede samenhang vertoont met de steun in de thuis- c.q. woonsituatie.

Ondersteuning en participatie

Maatschappelijke participatie is voor mensen met een verstandelijke beperking een belangrijk issue. Dat willen ze (of hun ouders) zelf, maar de participatie staat ook hoog op de politieke beleidsagenda. Maatschappelijke participatie gaat niet van zelf en het blijkt in de praktijk juist moeilijker te worden. De eisen die de samenleving stelt worden steeds strenger. Het leven wordt hectischer, ingewikkelder, sneller. Juist de discrepantie tussen die strengere eisen en de wens van deze jongeren om mee te kunnen doen, maakt goede ondersteuning noodzakelijk.

Als die ondersteuning er niet is, zullen zich nog vaker en veel ernstiger problemen voordoen: overlast, justitie, schulden. Dat kost niet alleen de maatschappij veel, maar de mogelijkheden voor deze groep om te participeren worden daar nog kleiner van.

Aan de andere kant kan ondersteuning leiden tot een te grote afhankelijkheid van de professionele zorg. Dat kan zelfs de maatschappelijke participatie in de weg staan. Zorgers en ondersteuners moeten daar extra alert op zijn.

LVG-jongeren worden geprikkeld om zelf keuzes te maken. Leren zichzelf te redden, zelfs al lukt dat nooit helemaal. Ze worden gestimuleerd om uitdagingen aan te gaan en niet te denken dat meedoen niet mogelijk is. Maar steun bestaat niet alleen uit de professionele zorg. Steun vanuit het eigen sociale netwerk is eveneens van wezenlijk belang. Buren, collega's op het werk kunnen een grote rol spelen in de slaagkansen bij maatschappelijke participatie. Ook is het belangrijk dat andere professionele ondersteuners een bijdrage leveren. Bijvoorbeeld reguliere instanties voor re-integratie en jobcoachorganisaties, die weten hoe werkgever en werknemer begeleid moet worden.

Ondersteuning en transities

De langdurige steun verandert mee met de levensloop. Die levensloop is bij een LVG-jongere in wezen niet anders dan van veel andere mensen. Net als ieder ander doorloopt hij verschillende levensfases in zijn leven: puberteit, jongvolwassenheid, leven als volwassene met eventueel gezinsvorming, ouder worden.

Een andere benadering is dat de levensloop verandering van leefdomeinen kent: van school naar werk, van thuis naar zelfstandig wonen, van werkzaam naar pensioen.

De levensloopovergangen in de fases of de domeinen noemen we transitiemomenten. Via de invalshoek van de domeinen komt vooral de verandering in de omgeving naar voren. Via de invalshoek van de leeffase sluiten we aan op de persoonlijke ontwikkeling van een persoon. Soms vallen de veranderingen in domein en fase min of meer samen, zoals het weggaan uit het ouderlijke huis naar zelfstandig (begeleid) wonen en volwassen worden.

De ondersteuning kent veranderingen omdat de verschillende fases of leefdomeinen nieuwe en vaak ook andere eisen stellen. Hoe kom je aan een eigen woning en wat is dan je ondersteuning om die te vinden en welke begeleiding hoort daar bij? Hoe kom je aan werk en wat wordt er dan allemaal van je verwacht?

Bij de ondersteuning van het ene naar het andere domein of de volgende leeffase telt sterk mee wat in de periode ervoor is gebeurd. De ondersteuning vanuit een levensloopbenadering betekent dat steun moet worden opgevat als een continuüm.

Op de eerste plaats omdat de wijze waarop iemand begeleid wil of moet worden niet zo maar kan stoppen. Zeker als de steun nodig is om een wankel evenwicht te behouden, moet gebruik gemaakt worden van de ervaring en kennis over de wijze waarop het beste steun gegeven kan worden. Die kennis en ervaring over de persoon met ondersteuningsnoodzaak is nodig om de overgang van het ene naar het andere domein of naar een volgende leeffase zonder problemen door te komen.

Op de tweede plaats is een transitiemoment een proces. Het praten over zelfstandig wonen of gaan werken vindt plaats in het ene domein en eindigt op enig moment in een ander. Het transitieproces begint al vroeg, terwijl de bestemming in het nieuwe domein en de weg er naar toe dan nog helemaal niet helder zijn.

Dat de steun als een continuüm moet worden opgevat, wil niet zeggen dat de steun altijd hetzelfde moet blijven of door dezelfde ondersteuner moet worden gegeven. De noodzakelijke steun verandert mee met de ontwikkelingen van een persoon. En andere maatschappelijke rollen stellen andere eisen en dat kan ook gevolgen hebben voor de expertise van de ondersteuner. De ondersteuner bij het werk zal beduidend meer moeten weten van werk dan de ondersteuner in het gezin. Een vorm van specialisatie is onvermijdelijk. Steun in het werken vergt specifieke kennis van de arbeidsmarkt, arbeidsrecht, het begeleiden van werknemers en werkgevers.

Het is de uitdaging om de noodzakelijke continuïteit van de steun te garanderen en tegelijkertijd de steun te specialiseren naar de doelstelling die bereikt moet worden, in dit geval werk. Dit biedt de beste voorwaarde voor het welslagen van een transitie.

Op weg naar werk

Wanneer we wat meer focussen op de transitie naar werk zien we dat bij jongeren met LVG-problematiek vaak sprake is van twee vertrekdomijnen: onderwijs en de begeleiding van het orthopedagogische behandelcentrum, soms binnen een voorziening ondergebracht. In beide domeinen is het gelukt de problematiek weer op orde te krijgen en de school te verlaten met als doel werk. De focus van de zorg en de school is veel vaker dan voorheen gericht op werk en hier wordt al mee begonnen in de arbeidstrainingscentra en de stages van de school.

In het proces van transitie naar werk hebben we te maken met drie belangrijke aandachtspunten:

1 Transitie en voortzetting aanpak steun

Jongeren met LVG-problematiek die in contact zijn (geweest) met een orthopedagogisch behandelcentrum hebben te maken gehad met ernstige problemen. Op het moment dat de toeleiding naar werk aan de orde komt, betekent dat zij voldoende in evenwicht zijn gebracht en zij begeleidbaar zijn. Die begeleidingswijze zal bij de steun in de transitie en daarna voortgezet moeten worden. Dit betekent niet dat die steun altijd hetzelfde hoeft te blijven, maar de opgebouwde stabiliteit moet niet worden verstoord.

2 Transitie en voortzetting loopbaanontwikkeling

De oriëntatie op werk, de eerste training in beroeps- en sociale werknemersvaardigheden hebben vaak al plaatsgevonden binnen een arbeidstrainingscentrum van het orthopedagogische centrum of de onderwijsinstelling. De ervaringen en de inzichten in waar iemand competenties voor heeft, moeten worden meegewogen op het moment dat het traject naar werk wordt voortgezet.

Het kan zijn dat de werkspecialist een andere kijk heeft op de wijze waarop de jongere het beste participeert in werk. Daarom is het ook het beste wanneer die specialist al eerder bij de beroepsoriëntatie is betrokken. Verder is de wijze waarop wordt gecommuniceerd met de betrokken jongere over de toekomst belangrijk. Er moeten realistische verwachtingen gewekt worden, geen bevestigingen van de overschatting van eigen mogelijkheden, maar wel stimulerend om ermee door te gaan.

3 Transitie en financiering van de ondersteuning

De activiteiten die voorbereidend zijn op werk vinden plaats op het budget van onderwijs en/of AWBZ. Zodra de weg naar werk wordt voortgezet, zal een bepaald deel van de steun vanuit de re-integratiemiddelen van UWV betaald moeten worden. Die aansluiting in de financiering is van belang omdat er in het transitieproces geen gaten mogen vallen in de ondersteuning.

Werk en ondersteuning

Is een jongere met LVG-problematiek eenmaal aan het werk, dan kunnen zich situaties voordoen die de relatie met de werkgever in gevaar brengen. Werken stelt hen op de proef en overschatting blijft een risico. Maar ook gebeurtenissen in de thuissituatie vormen een risico op het verstoren van het evenwicht. Daarom moet er rekening mee worden gehouden dat (minimaal enige) ondersteuning en monitoring door een jobcoach in het werk noodzakelijk blijft.

Bij te weinig steun kunnen problemen te laat worden onderkend. Omdat het kenmerkend is voor LVG-jongeren om niet snel een hulpvraag te stellen, kan het signaal dat er juist deskundige ondersteuning nodig is, te laat komen. De relatie met de werkgever kan dan al te zeer verstoord zijn om de relatie te herstellen. Juist de jobcoach kan die steun bieden aan de werknemer met LVG-problematiek en diens werkgever.

4 Aanbevelingen

1 Benoem en accepteer de overeenkomsten en verschillen tussen UWV en LVG-sector als het gaat om de LVG-problematiek

De beoordeling van de problematiek van LVG-jongeren door de orthopedagogische behandelcentra en UWV zal voor veel jongeren met LVG-problematiek leiden tot eenzelfde conclusie. Toch zijn er verschillende accenten in de wijze waarop de LVG-sector jongeren met LVG-problematiek (h)erkent en anderzijds de beoordelingswijze van UWV.

- Het Landelijk Kenniscentrum LVG legt veel nadruk op het beperkt sociaal aanpassingsvermogen.
- Het kenniscentrum vraagt nadrukkelijk aandacht voor de chronische begeleidingsbehoefte van de LVG-jongere.
- UWV erkent dat bijkomende problemen invloed hebben op de beperkingen, maar benoemt deze niet altijd expliciet.
- Het kenniscentrum gaat er uitdrukkelijk van uit dat sociale omstandigheden sterke invloed hebben op de ontwikkeling van LVG-problematiek.
- Zowel UWV als de LVG-sector hebben oog voor de benodigde steun uit de sociale omgeving om beter met de beperkingen om te kunnen gaan.

2 Intensiveer de ondersteuning van LVG-jongeren

De ontwikkelingen in de AWBZ en de Wajong vragen om een intensivering van de ondersteuning van LVG-jongeren. UWV meent dat meer dan de helft van de LVG-jongeren in principe kan werken. Dat betekent voor de nabije toekomst dat veel van deze jongeren via UWV tot het 27-ste levensjaar ondersteuning aangeboden moeten krijgen om hun participatie in werk te bevorderen. Ook de intensivering in het beleid in de jeugdzorg en het onderwijs leidt ertoe dat jongeren met LVG-problematiek meer ondersteuning ontvangen om hen een plaats te geven in onze maatschappij en op de arbeidsmarkt.

Tegelijkertijd staat de begeleiding vanuit de AWBZ onder druk en is het de vraag of LVG-jongeren wel hun weg naar gespecialiseerde ondersteuning kunnen vinden. Op het terrein van de ondersteuning in de deelname aan de samenleving is het een vraag hoe UWV en gemeenten kunnen samenwerken om ervoor te zorgen dat de LVG-jongeren voldoende arbeidsmatige ondersteuning kunnen krijgen als betaald werken nog niet tot de mogelijkheden behoort.

3 Maak naadloze overgangen in de ondersteuning

Het is wenselijk dat begeleiders, leerkrachten, case-managers en andere ondersteuners zich verantwoordelijk voelen voor een naadloze overgang van zorg en school naar werk. De levensloop van de jongere met LVG-problematiek moet hierin centraal staan, niet de stelsels.

Bij jongeren met LVG-problematiek kan een overgang van school naar werk mislukken wanneer ondersteuning en afstemming niet toereikend zijn. Gevolgen van een mislukking zijn: geen werk, terugval, nog minder zelfvertrouwen en risico van ontsporing (bijvoorbeeld in aanraking met justitie, gaan zwerven).

Voor de LVG-jongere is het van belang dat UWV voorziet in die aansluitende dienstverlening. UWV heeft een belangrijke taak om bij te dragen aan een goede overgang van zorg en school naar werk. Ook is UWV nodig om ervoor te zorgen dat er ondersteuning wordt geboden naar en op de werkplek. Uiteindelijk is het geen vraagstuk van alleen een OBC, school of UWV, maar een gezamenlijke verantwoordelijkheid.

Het gaat er om met elkaar overeenstemming te vinden in de wijze waarop deze organisaties:

- onderkennen dat er sprake is van LVG-problematiek;
- de noodzaak van langdurige begeleiding inschatten;
- de planning van activiteiten op elkaar afstemmen om de ondersteuning niet te onderbreken;
- de deskundigheid borgen die nodig is om jongeren met LVG-problematiek te kunnen begeleiden.

4 Werk intensiever met elkaar samen

Het is wenselijk dat de LVG-sector en UWV nagaan of zij kunnen samenwerken op het terrein van de (h) erkenning en beoordeling van de LVG-problematiek en de bepaling van re-integratiemogelijkheden

Om meer jongeren met LVG-problematiek duurzaam aan het werk te krijgen, kan UWV gebruik maken van de kennis die de LVG-sector over de doelgroep heeft ontwikkeld. De LVG-sector zou beter kunnen aansluiten bij UWV door de behandeling en de begeleiding te richten op een toekomst van jongeren die ook participeren op de betaalde arbeidsmarkt.

Bijlagen

Bijlage 1: Lijst van gesproken personen

CWI

Mirjam de Groot
Eli van de Heuvel.

Landelijk Kenniscentrum LVG

Henk van Gelder
Ton Hoogstraat
Ton Pluijm
Albert Ponsioen
Dirk Verstegen
Henk Schipper.

UWV

Marga van Liere
Ans Cuppen
Fieke Egberts
Teun Buter
Pieter Jan Bakker.

Bijlage 2: Gebruikte literatuur

Beleidsregel Grondslagen, Centrum Indicatiestelling Zorg, Driebergen 2007. (www.ciz.nl)

Besseling e.a. (2007). 'Toename gebruik ondersteuning voor jongeren met een gezondheidsbeperking'. Ministerie van sociale zaken en werkgelegenheid, nummer 385.

Bransen, E. e.a. (2008) Aard en omvang van middelengebruik bij licht verstandelijk gehandicapte jongeren. Trimbos-instituut, Utrecht.

Diagnostische criteria van de DSM-IV-TR, Harcourt Amsterdam, 2005.

Hagen, B. en A. te Peele (2007).

Vangrail: de weg naar werk voor LVG-jongeren, een beschrijving van het landelijk project Vangrail en de resultaten tot nu toe'. Vilans Utrecht.

Landelijk Kenniscentrum LVG (2005).

Indicatiecriteria LVG-jeugd met meervoudige problematiek, Utrecht.

Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (2008).

Vergroting participatie jongeren met een beperking. Verg.jaar 2007-2008, 31 224, nr. 25.

Moonen, X. en Verstegen, D. (2006).

LVG-jeugd met ernstige gedragsproblematiek in de verbinding van praktijk en wetgeving.

Onderzoek & Praktijk, tijdschrift voor de LVG-zorg, jaargang 4, nummer 1.

Research voor beleid (2007).

Jaarrapport Wsw-statistiek. Leiden.

Schipper, H. en G. van Dijk.

Ketenzorg voor dak- en thuisloze jongeren in Amsterdam.

<http://www.ketens-netwerken.nl/resources/uploads/files/documenten/Bestekvooreenketen.pdf>.

Stoll, J. e.a. (2004).

Nieuwe cliënten voor Bureau Jeugdzorg, NIZW, Utrecht.

TNO, Toename gebruik regelingen voor jongeren met een gezondheidbeperking, maart 2007).

UWV (2007).

De groei van de Wajonginstroom. Kennis Cahier 07-01, zie www.uwv.nl

UWV (2008).

De participatiemogelijkheden van de Wajonginstroom. Kennis Cahier 08-01, zie www.uwv.nl

UWV (2008).

UWV viermaandenverslag 2008. Kwartaalverslagen, zie www.uwv.nl

Vorm en Kleur, Nederlandse Vereniging voor Gehandicaptenzorg, Utrecht, 1995.

VOBC LVG
Kaap Hoorndreef 60, 3563 AV Utrecht
T 030-2643311
I www.lvgnet.nl E info@lvgnet.nl